

*Катерина Чура,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу,
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. наук, доцент С. Бородіца*

ШЛЯХИ ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНЦІВ У РОМАНІ

«ЛЮБОРАЦЬКІ» А. СВИДНИЦЬКОГО

«Люборацькі» А. Свидницького, хоч і були лише фактом літературного життя, появлені друком у середині 80-х рр. XIX століття, за важливістю поставлених проблем, актуальністю теми, новаторськими пошуками в художньому освоєнні дійсності досі недосліджуваного Поділля виявилися справді новим явищем. Автор описує перші етапи формування людської особистості Антося та Масі Люборацьких, духовні зміни котрих відокремлюються природною обдарованістю, працею, дотепністю, відбуваються насамперед під впливом соціуму, середовища, навчання та виховання.

«Люборацькі» були написані в той період, коли їхній автор активно боровся за створення недільних шкіл в Україні. Тодішня система освіти учителеві А. Свидницькому була добре відома. Відкриття десятків польських шкіл, навчання вчителями-садистами юнаків в семінаріях та бурсах, ставали зтяжною петлею для відродження української незалежної державності. Щодо періоду, в який народився твір, дослідник М. Шкандрій наголошує на тому, що «роман Свидницького був написаний за доби, коли національна освіта стала пекучим питанням. Але висловлена в романі критика спрямовувалася не тільки на школи. Автор у своїй книжечці йшов набагато далі, засуджуючи послідовну

русифікацію та полонізацію й зображуючи їхні небезпечні соціальні наслідки» [3, с. 239].

Отець Гервасій та його дружина представляють покоління священницьких родів, які були у взаєморозумінні із селянами, жили як звичайні селяни, не відверталися від фізичної сільської праці, їхні світоглядні погляди збігалися із поглядами селян, охороняли свою українську національну ідентичність. Хоч Люборацькі і відносяться до вищої суспільної верстви, проте не мають влади над власною хатою, ні над землею, яку орють, сіють та доглядають. Усе це перейде до наступника отця Гервасія, який прийде замість нього на його парафію. А, мабуть, найгірше те, що не маючи освіти «тих високих наук і в очі не бачив, і чути про їх не чував, і слухать навіть не любив» [1, с. 7-8]. Панотець спокусився дарами польського місцевого пана Росолинського, який переконав його віддати свою дочку до польського пансіону, ще й порекомендував за наставника Фрузину Печержинську, яка має за мету не навчання польської мови та етики, а посіяти зневажливе ставлення до православної віри, української культури та селянського побуту. На таке згубне рішення панотця, можливо, вплинуло не тільки вмовляння польського пана, який подарує то кошик огірків, то пляшку вина, то куль муки «марамонської» на проскури, а прагнення дати своїм дітям хорошу освіту, щоб відрізнитися від «мужиків».

Відправивши свою дочку до польських вчителів, а сина в семінарію, Гервасій робить фатальну помилку. Мася, яка «виросла між простими дівчатами, хоч не в розкошах, та й без нужди, надивилась на горе гірке й викохала добре серце, бо й своє лихо навчало і чуже. Від простої ж людини вища, розумніша нічого злого не перейме, а ще й ту за собою поведе. Тільки й

перейняла Маса від дівчат, що пісень понаучувалась; та кому цей скарб на заваді! Навіть не набралась ненависті до панів. Лучалось, що кляла їх, – та й своє лихо забувається, а чуже й голови не держиться. Не знавши жадних витребеньків та викрутасів, була вона проста та щира; нічого не крила в собі, бо й нічого було, як квіточці гоїй в зеленім гаю»[1, с. 54].

М. Сиваченко висловлює думку, що «наслідком цензурних купюр стало спрощення психології Масі й відкидання нюансів, притаманних цьому портретові героїні Свидницького. Масині почуття суперечливі: вона розривається між вірністю різним класам, і в контексті твору оці її вагання виявляються конфліктом між різними національними ідентичностями» [2, с. 209]. Проте не слід забувати, що, крім того, що вона знає ціну трудового життя, своїми принципами та поняттями є близькою до народу, але вона – дочка священника, хай навіть бідного. Вже із ранніх літ вона мріє вийти заміж не за «якого-небудь Чупрійдаса або Черевинського, Тиририри», а за красеня «академісту», який «зразу протопопом буде, а вона протопопшою» [1, с. 13].

Наслідком ляхівської освіти стало негативне ставлення до рідних батьків, відраза до своєї національності, з яких вона починає глумитися під час відвідин польської шляхти. Шляхта, без сумніву, тішиться цим, але зверхньо дивиться на Масаю. Щоб втекти від родини, вона вирішує одружитися зі старим польським паном Кулинським. Але, коли той помер, дівчина залишилася без нічого. Відчуваючи себе надто гордою шляхтянкою, Маса не йде працювати, доводячи власне життя до злиднів. А не витримавши, закінчує життя самогубством.

Доля Антося не менш трагічна від долі його сестри Масі. Виховуючись в умовах безправ'я і наруги над людською особистістю, його шлях був

заздалегідь визначений. Вільного вибору професії не було, а органи влади дітям низового духовенства насильно нав'язували станову замкнутість, затикали ними вузькі місця дворянської державності. Тобто була впроваджена насильницька освіта і на західних землях України, «де царизм, після придушення польського повстання 1830-1831 рр., з особливою енергією насаджував «самодержавие, православие и народность», для чого потрібно було спішно, в масовому порядку кувати кадри православного духівництва, здатного проводити в життя курс урядової політики» [2, с. 232] – констатує М. Сиваченко.

У хвилини зрілих роздумів Антосьо мріє про краще життя, бачить, як боротиметься за права громадян перед паном, перед царем, перед судом, та гадає, що його майбутня дружина буде йому рівнею, а не рабинею. Але все склалося дуже трагічно. Наживши собі ворогів у семінарії, сперечаючись із керуючими, не дотримуючись «чорних» правил семінарії Антосьові не дають парафії. Лише, згодом, йому надають попівське місце, за умови, що він одружиться із бридкою сестрою семінарського диякона. Цей силуваний шлюб, наче покарання, з якими він змушений змиритися, для того, щоб врятувати свою родину від злиднів, у яких вона опинилася після смерті отця Гервасія. Як стверджує М Шкандрій, і ми повністю погоджуємося із його думкою, Антосьо «перебуває під цілковитою владою жорстокого та мстивого архієрея в межах системи, що руйнує душу не менше, ніж кріпацтво» [3, с. 244].

Можна зробити висновок, що умови тогочасного життя на правобережній Україні – національне поневолення, соціальне приниження, спричинене бездержавністю, котра і породила проблеми денационалізації, і та національна несвідомість, той комплекс меншовартості, котрий

досягався/культивувався незнанням власних традицій, звичаїв, історії, культури і призвели до найгіршого – занепаду та зникнення роду Люборацьких.

Таким чином, роман «Люборацькі» А. Свидницького – застереження автора художньо переконливе і змістовно вивершене, воно було звернене до сучасників, а торкається і нас, сьогоднішніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Люборацькі. Сімейна хроніка: роман Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2022. 280 с.
2. Сиваченко М. Анатолій Свидницький і зародження соціального роману в українській літературі. Київ: Вид. АН УРСР, 1962. 415 с.
3. Шкандрій М. Денаціоналізація як трагедія: «Люборацькі» А. Свидницького *Шкандрій М. В обіймах імперії: російська і українська літератури нової доби* / пер. П. Паращук. Київ: Факт, 2004. С. 236-246.

Олена Піхлик,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
студентка 3 курсу,
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. наук, доцент О. Ткачук

ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКІ КОМПОНЕНТИ РОМАНУ

МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО «РОЗБІЙНИК КАРМЕЛЮК»

Історична проза дедалі частіше стає предметом зацікавлення літературознавців. Цікавим є прозовий доробок Михайла Старицького, в якому автор звертався до висвітлення таких знакових постатей як Богдан Хмельницький, Іван Мазепа та Устим Кармелюк.